

Müstəqillik illərində Ulu Öndər Heydər Əliyevin Azərbaycan dilinə qayğısı

Ulu Öndər Heydər Əliyev müstəqillik illərində Azərbaycan dilini beynəlxalq dil səviyyəsinə yüksəltdi və inkişaf etdirdi.

Professor Nizami Xuduyev "Heydər Əliyevin dil siyasətinin uğurları" adlı məqaləsində Ulu Öndərin Azərbaycan dilinə diqqət və qayğısını geniş və hərtərəfli işıqlandıraraq yazır: "Heydər Əliyevin doğma Azərbaycan dili uğrunda on illər boyu necə şərəflə, cəsarətlə, elminəzəri əsaslarla söykənən prinsipləliklə mübarizə aparması, obyektiv, real nəticələrə nail olması dünyada yaşayan bütün azərbaycanlılara, 50 milyonluq Azərbaycan xalqına ən gözəl nümunədir. Onun dil siyasətinin uğurları bütün incə, "görünməz" məqamları ilə öyrənilməli, ciddi elmi-analitik təhlil, tədqiq yolu ilə xalqımıza, xüsusilə, gənc nəsə çatdırılmalıdır.

Yeni Azərbaycan Partiyasının yaradıcısı və lideri, Dahi Öndərimiz Heydər Əliyevin öz doğma dilinə - Azərbaycan dilinə on illər boyu davam edən misilsiz qayğı və diqqəti tarixdə az-az hallarda təsadüf olunan nadir mədəniyyət faktı və fenomenal hadisədir.

Heydər Əliyevin bitkin elmi-nəzəri əsaslarla, praktik tətbiqə əsaslanan Azərbaycan dili siyasəti böyük uğurlar qazanıb desək, yanlışdır. Vaxtı ilə öz doğma dilində danışa bilməyən, yaxud danışmaq istəməyən bir sıra yüksək vəzifəli dövlət məmurları Heydər Əliyevin ciddi tələbkarlığı nəticəsində indi Azərbaycan dilində sərbəst danışır, ümumiyyətlə, dövlət dilimizə kampaniyaçıılıqdan uzaq olan daimi diqqət və qayğı cəmiyyətimizin milli dil mühitinin dövlət dili mühitinin əsaslı şəkildə genişlənməsinə və əsl ümumdövlət xarakterini almasına gətirib çıxarmışdır.

"Dövlət dilinin tətbiqi işinin təkmilləşdirilməsi haqqında" 18 iyun 2001-ci il tarixli Fərmanı Heydər Əliyevin on illər boyu davam edən uğurlu dil siyasətini fundamental yekun sənədi adlandırmaq olar. Dilimizin ən qədim tarixinə obyektiv elmi-tarixi qiymət verən, Azərbaycan dilinin türk köklü müstəqil dil olmasını bir daha təsdiqləyən, onun əsas təkamül mərhələlərini, inkişaf yollarını dahiyanə bir müdrikliliklə, elminəzəri əsaslarla izləyərək son söz deyən, rəsmi dövlət münasibəti bildiren bu fundamental tarixi sənəd Heydər Əliyevin dil siyasətinin uğurlar miqyasını daha da genişləndirdi. Dil haqqında XIII əsrin Məhəmməd bəy Qaramanoğlu, XVI yüzilliyin Şah İsmayıl Xətai fərmanlarını yada salan, lakin o tarixi göstərişlərdən daha bütöv, daha bitkin olan Heydər Əliyev Fərmanı inanırıam ki, on illər, yüz illər boyu Azərbaycan dili, Azərbaycan milli mədəniyyəti naminə iş görəcek, uğurlar qazanaacaq... Müstəqilliyini təzəcə qazanmış Azərbaycan 1992-ci ildə faciəli günlər yaşayır, sosial-siyasi burulğanlar, dərəbəylik və anarxiya mənəşəsində sızılırdı. Cəmiyyətin həqiqi milli liderə, əsl rəhbərə və müdrik yol göstərənə ehtiyacı vardı.

Azərbaycanın 91 nəfər görkəmli ziyalısı, alimi, sənətkarı bir araya gələrək dünya miqyaslı liderə - xalqın yeganə ümidi, pənahı, xilaskarı

Heydər Əliyevə üz tutduq. Bu, təkcə 91 nəfər ziyalının yox, əslində, bütün xalqın dar ayaqda ümidi, tələbi, xahişi və təkidli çağırışı idi".

Ulu Öndər Dünya Azərbaycanlılarının I Qurultayındakı nitqində ölkədə Azərbaycan dilinin inkişaf etdirilməsi üçün səylərini davam etdirdiyini qeyd edərək deyirdi: "Bilirsiniz, hər bir millətin dili onun üçün çox əzizdir. Bizim üçün Azərbaycan dili, ana dilimiz həddindən artıq əzizdir. Çünki çox illər ana dilimiz, Azərbaycan dili həyatımızda geniş yer ala bilməmişdir. Amma buna baxmayaraq, hər bir azərbaycanlı dilin qorunub-saxlanmasında az da olsa, çox da olsa, öz xidmətini göstərmişdir. Xüsusən, bizim yazıçılarımız, ədəbiyyatçılarımız və şairlərimiz o ağır dövrdə Azərbaycan dilinin yaşamasında böyük xidmətlər göstərmişlər. Mən bu gün böyük iftixar hissi ilə deyə bilərəm ki, Azərbaycan dili XX əsrdə böyük inkişaf yolu keçmişdir. İndi baxın, bizim dilimiz nə qədər zəngindir, nə qədər məlahətlidir, nə qədər şirindir və bütün fikirləri ifadə etməsi üçün nə qədər böyük söz ehtiyatına malikdir.

Biz Azərbaycanda Azərbaycan dilinin hakim olmasını, Azərbaycan dilinin getdikcə inkişaf etməsini təmin edəcəyik. Ancaq eyni zamanda, arzu edirik ki, hansı qitədə, hansı ölkədə yaşamasından asılı olmayaraq, hər bir azərbaycanlı o ölkənin dilini də mənimsəsin, o ölkənin adət-ənənələrindən də istifadə etsin, o ölkənin şəraitinə uyğunlaşsın. Amma Azərbaycan dilini yaşatsın".

Akademik Ağamusa Axundov "Heydər Əliyevin Azərbaycan dilinə qayğısı qəhrəmanlığa bərabər xidmət idi" adlı məqaləsində Ulu Öndər Heydər Əliyevin respublikamızda dövlət dilinin adının Azərbaycan dili olması uğrunda apardığı mübarizədən bəhs edərək yazır: "Daha başqa bir fakt. Yəne həmin müşavirədə respublika Prezidenti deyir: "Azərbaycan Respublikasının 1978-ci ildə qəbul olunmuş Konstitusiyasında "Azərbaycanın dövlət dili Azərbaycan dilidir" yazılıbdır. 1992-ci ilin dekabr ayında isə Milli Məclisin 26 üzvünün səs verməsi ilə qanun qəbul olunubdur ki, "Azərbaycanın dövlət dili türk dilidir". Belə bir qanun qəbul edərək 1978-ci ildə qəbul olunmuş konstitusiyaya qanunu ləğv olunmayıbdır. Şübhəsiz ki, bu qanun onu ləğv edə bilməzdi. O qanun da qalıbdır. Yeni konstitusiyada qalıb. Bu qanun da qəbul olunub. Ona görə də qanunvericilik və qanunçuluq nöqtəy-nəzərindən burada böyük qüsurlara yol veribdir. Bu, məsələnin bir tərəfi.

İkinci tərəfi ondan ibarətdir ki, Milli Məclis tərəfindən qeyri-qanuni qəbul olunmuş bu qanun respublikamızda birmənalı qəbul edilməyib. Əhalinin bir hissəsi, demək olar ki, əksəriyyəti, ümumiyyətlə, bu qanunun qəbul edilməsindən narazı olubdur, ola bilər, bir hissəsi bəyənbir. Ancaq qanunvericilik, ümumiyyətlə, siyasət sahəsində təcrübəsi olan adamlar bu qanun qeyri-qanuni qəbul edildiyinə görə bundan narahət olublar. Bax, belə bir vəziyyət yaranıb".

Bütün bunlar iclasın gedişində müəyyənləşdirilib üzə çıxarılıb, müzakirəyə verilib və müzakirə olunur-

du. Çıxış edənlərə, ürək sözlərini deyənlərə hər cür şərait yaradılmışdı. Müzakirələrin məntiqi nəticəsi dövlət dilimizin adının Milli Məclisin 1992-ci il qərarında göstərilən əksinə getdi. Ölkə rəhbəri dedi: "Birincisi, həm 31-də olan çıxışlardan, həm bugünkü çıxışlardan mən belə başa düşdüm ki, 1992-ci ilin dekabrında Milli Məclis tərəfindən qəbul olunmuş qanun bəyənilmir, çünki həm o gün, həm də bu gün çıxış edənlərin tam əksəriyyəti Azərbaycan dili əvəzinə türk dilinin dövlət dili kimi qəbul olunmasını qəbul etmir. Belədir də, mən belə başa düşürəm. Hətta bizim Konstitusiyaya komissiyasında bu məsələnin bu cür müzakirəsinə səbəb olanlar - Bəxtiyar Vahabzadə, Anar, Elçin Əfəndiyev, onlar da təklifi qaldırarkən üçü də demədilər ki, Azərbaycan dili əvəzinə Konstitusiyada dövlət dili "türk dili" yazılsın".

Məsələlərin hərtərəfli müzakirələrindən sonra respublika Prezidenti, Konstitusiyaya Komissiyasının Sədri Heydər Əliyev Yeni Konstitusiyaya layihəsini hazırlayan komissiyanın 5 noyabr 1995-ci ildə keçirilən iclasında müzakirələrin məntiqi nəticəsi kimi dövlət dilimizin adı barədə öz qəti fikrini bildirdi: "Tarixi köklərimizə, tarixi keçmişimizə böyük hörmət və ehtiramımızı bildirərək, eyni zamanda, bu gün deməliyə və haqqımız var deyək ki, XX əsrdə bizim dilimiz öz inkişaf dövrünü keçib, formalaşmış, özünəməxsus adını götürüb və gəlib dövlət dili səviyyəsinə çatıb. İndi bunun adını dəyişdirib başqa ad qoymaq heç bir nöqtəy-nəzərdən düzgün deyil - həm tarixi nöqtəy-nəzərdən, həm fəlsəfi nöqtəy-nəzərdən, həm Azərbaycanın dövlətçiliyi nöqtəy-nəzərindən, ölkəmizin bu günü və gələcəyi nöqtəy-nəzərindən". Əbədiyaşar Prezidentimizin dövlət dilimizin adı sahəsində gördüyü işlər ölkəmizin, xalqımızın, millətimizin və dövlətimizin adına uyğun olaraq, dövlət dilimizin adının da Azərbaycan dili kimi qalması ilə nəticələndi.

Dilimizin böyük hamisi Heydər Əliyevin "Dövlət dilinin tətbiqi işinin təkmilləşdirilməsi haqqında" Fərmanı Azərbaycan dilinin dövlət dili statusunun təmin olunmasında ciddi dönüş yaratdı. Fərman Azərbaycan Respublikasının dil quruculuğu sahəsində qarşısında duran vəzifələrə həsr edilmişdi. Bu tarixi sənəddə elə belə də yazılmışdı: "Azərbaycan Respublikasının onillik inkişaf yolunun təcrübəsi göstərir ki, digər sahələrdə olduğu kimi, ana dilimizin öyrənilməsi və tətbiqi sahəsində də hələ görüləsi işlər çoxdur". Fərmanda həmin işlər və onların yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar konkret vəzifələr göstərilmişdi. Fərmanın tarixi əhəmiyyəti bir də onda idi ki, ölkə rəhbərinin dövlət dilinin inkişafına nəzarətinin daimi olduğunu göstərir və beləliklə, dövlət və hökumət idarələrinin, nazirliklərin və eləcə də elm və təhsil müəssisələrinin bu işlərin yerinə yetirilməsində məsuliyyətini artırır.

Fərmanın imzalanmasından keçən dövr ərzində görülmə işlər göz önündədir. Orta məktəblər üçün Azərbaycan dilinin tədrisi üzrə yeni proqram hazırlanıb. Yeni dərslilər

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına
Dövlət Dəstəyi Fondu

KIVDF

www.kivdf.gov.az

Bu yazı Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyə dəstəyi ilə "Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin, milli adət-ənənələrinin, elm və mədəniyyətinin təbliği" istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb

yazılıb və nəşr olunub. Televiziya kanallarında Azərbaycan dilində səsləndirilən filmlərin sayı artıb. Latın qrafikası əsasında Azərbaycan əlifbasının tətbiqi 2001-ci il avqustun 1-dən tamamilə həyata keçirilib. Həmin tarix Azərbaycan dili günü kimi hər il təntənə ilə qeyd edilir. Azərbaycan Respublikasının Terminologiya Komissiyası yaradılıb və səmərəli fəaliyyət göstərir. Elm müəssisələrində nitq mədəniyyəti üzrə elmi əsərlər yazılıb və nəşriyyatlara təqdim edilib. Fərmanın qarşıya qoyduğu digər vəzifələr də yerinə yetirilməkdədir.

Azərbaycan Respublikasında Dövlət dili haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə Heydər Əliyev xüsusi Fərman imzaladı. Bu Fərmanla qüvvəyə minən həmin qanun Azərbaycan dilinin dövlət dili kimi inkişafında yeni bir mərhələ oldu. Dövlət dili haqqında qanun xalqımızın unudulmaz rəhbərinin ana dili sahəsindəki gördüyü nəhəng işlərin təntənəsi sayıla bilər. Dövlət dilimiz bir ildir ki, həmin qanunun yaratdığı şəraitdə günbəgün inkişaf edir. Qanun isə öz işləliyini daha da artırır.

Azərbaycan dilinin və onun dövlət dili kimi inkişafının gələcəyi də Heydər Əliyevin adı ilə qırılmaz surətdə bağlıdır. Ümummilli Lider Heydər Əliyevin müstəqilliyimizin dönməzliyini təmin etməsi ana dilimizin inkişafı üçün də etibarlı qarrantdır".

"Dövlət dilinin tətbiqi işinin təkmilləşdirilməsi haqqında" 18 iyun 2001-ci il tarixli Fərmanda deyilir: "Dilimiz xalqın keçdiyi bütün tarixi mərhələlərdə onunla birgə olmuş, onun taleyini yaşamış, üzleşdiyi

problemlərlə qarşılaşmışdır. O, xalqın ən ağır günlərində belə onun milli məniyyətini, xoşbəxt gələcəyə olan inamını qoruyub-möhkəmləndirmişdir. İnkişaf etmiş zəngin dil mədəniyyətinə sahib olan xalq əyilməzdir, ölməzdir və böyük gələcəyə malikdir. Ona görə də, xalqımıza ulu babalardan miras qalan bunun qiymətli milli sərvəti hər bir Azərbaycan övladı göz bəbəyi kimi qorumalıdır. Daim qayğı ilə əhatə etməlidir. Bu, onun müqəddəs vətəndaşlıq borcudur".

Bu vətəndaşlıq borcunun necə, hansı miqyasda həyata keçirilməsinin ən gözəl nümunəsini xalqımızın müdrik oğlu Heydər Əliyev göstəribdir. 2003-cü il oktyabrın 15-də keçirilən seçkilərdə əksəriyyət səs-lə ölkə Prezidenti seçilən Cənab İlham Əliyevin öz fəaliyyətində əbədiyaşar Prezident Heydər Əliyevin siyasətini davam etdirəcəyi barədə verdiyi bəyanatlar Azərbaycanın dövlət dilinin inkişafının da dönməz və əbədi olduğunu aydın göstərir.

Bu baxımdan, Prezident İlham Əliyevin "Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında" 12 yanvar 2004-cü il tarixli Sərəncamı mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Azərbaycan ədəbiyyatı, mədəniyyəti və elminin ən gözəl nümunələrini müasir dövrdə təbliğ etmək və gələcək nəsillərə çatdırmaq məqsədilə latın qrafikası ilə çapı nəzərdə tutulan əsərlərin siyahısı böyük diqqətlə hazırlanmışdır. Bu Sərəncamdan irəli gələn vəzifələrin tam həcmdə həyata keçirilməsi bütün aidiyyəti qurumların müqəddəs borcu olmalıdır.

Vahid ÖMƏROV,
fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru